

Chubur N. V. Countries of “Center” and “Periphery” in context of globalization.

The analysis of the impact of globalization on the world economy: research the historical background of the creation of central and peripheral regions, shows the economic imbalances in the global economic space between center and periphery, especially the interaction between the last positive and negative effects of globalization. Special attention in this context refers to forecasts for the formation of a new world order in light of globalization.

Keywords: colonial system, globalization, the “golden billions”, the world economy, new world order.

Васильченко О. М.

**СТРАТЕГІЧНІ ВІДНОСИНИ ЯПОНІЇ ТА ІНДІЇ
У ВИМІРІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СХІДНІЙ АЗІЇ**

У статті проаналізовано основні характеристики стратегічного діалогу Японії та Індії. Висвітлено роль ключових регіональних чинників на функціонування стратегічного партнерства сторін. Виокремлено як суто інтеграційний фактор, так і роль окремих двосторонніх відносин у цьому відношенні.

Ключові слова: Японія, Індія, стратегічні відносини, регіональна інтеграція, КНР, торгівля, Східноазійський саміт, АСЕАН+3.

На сьогодні відносини Японії та Індії є стратегічним діалогом, що розвивається, напевно, найшвидшими темпами у всій Азії. Актуальність дослідження тонкощів взаємодії цих сторін пояснюється впливом обох країн на формування регіональної та світової політики як важливих економічних та політичних суб'єктів впливу. А враховуючи те, що із помітною трансформацією нині існуючої міжнародної системи від векторів зовнішньої політики та рівня співпраці цих держав буде залежати все більше життєво важливих аспектів як для азійського регіону, так і світу в цілому, наукові дослідження та дискусії у цьому напрямі стають надзвичайно необхідними. На жаль, на вітчизняних дослідницьких теренах проблематика японсько-індійських відносин ще не була фундаментально вивчена. Хоча ми маємо зауважити, що Україні на сьогодні як державі, яка робить помітні кроки до визначення та закріплення власних векторів зовнішньої політики, стратегічно вигідним є вивчення характеру міждержавного діалогу Японії та Індії.

Це надасть українській стороні чергову нагоду, враховуючи як природу японсько-індійського партнерства, так і чинники, що на нього впливають, успішно підтримувати з ними стратегічно визначальні відносини у царині політики, економіки та навіть безпеки.

Серед зарубіжних авторів, які вже зверталися до вивчення піднятої нами проблематики, можемо окремо згадати постаті К. Кесавана, М. Панга, Дж. Пурнєндри, Х. Танака, М. Дж. Хассана, Т. Хіросе та інших не менш визначних дослідників. Їх роботи дають змогу окреслити загальний фундамент японсько-індійських відносин, але у контексті регіональної інтеграції це не є для нас вичерпним. Саме тому ми додатково залучали елементи існуючої нормативно-правової бази, що регулює відносини Японії та Індії, а також ряд інших дво- та багатосторонніх діалогів на азійському політичному ландшафті. Тож спробуємо надалі простежити певні чинники та особливості зближення Японії та Індії як в контексті двостороннього формату взаємодії, так і з позиції окремих регіональних процесів.

У цілому можна розцінювати регіональну інтеграцію як спробу держави відійти від суто суверенного державницького статусу з метою формування регіональних груп, спрямованих на підвищення економічної, соціальної та політичної стабільності. Економічне співробітництво вважається найвагомішим кроком у просуванні більш широкої інтеграції, але у відносинах Японії та Індії після краху біполярного світу показники двосторонньої торгівлі були мізерними, і зусилля сторін щодо покращення становища були доволі слабкими. Проте зрозуміло, що на сьогодні існує неабиякий потенціал для ескалації господарської взаємодії обох країн. Торгівля між Японією та Індією увійшла у стан стабільного зростання з 2003 року шляхом подвоєння порівняно з попередніми роками її обсягу до \$ 4,0 млрд в 2002 році та \$ 8,6 млрд у 2006 році відповідно [1]. У нинішньому переговорному процесі зазначається збільшення цього значення до більш ніж \$ 20 млрд [2].

При цьому Японія, у свою чергу, вдалася до проведення ряду ініціатив у кількох інфраструктурних проєктів у індійському вимірі. Серед них найбільш визначними стала побудова на кошти програми японської ОДР (Офіційної допомоги розвитку) метрополітену у Нью-Делі та транспортного коридору між Делі й Мумбаєм, про які, власне, було оголошено у 2007 р. Але зрештою від того, чи збільшаться надалі торговельні та інвестиційні потоки між двома країнами, буде залежати те, чи зможуть японсько-індійські відносини сприяти поглибленій інтеграції у регіоні. Переговори ж щодо Угоди про вільну торгівлю (УВТ) на початок 2009 р. нараховували вже 10 раундів. Проте візит

С. М. Крішни, Міністра закордонних справ Індії, у липні 2009 року, що було частиною третього кола японсько-індійського стратегічного діалогу в Токіо, не підтвердив інформацію щодо умов укладання всеохопної угоди про економічне партнерство, що, в свою чергу, стало сигналом відкладення вирішення питання. Як бачимо, у цьому контексті простежується певна асиметрія у відношенні до проведення багатопланового японсько-індійського діалогу з переважанням суто політичних важелів впливу, які трансформують процес консолідації економічної взаємодії.

Налагодження політичних контактів між сторонами на високому рівні ще з 2000 року стало провісником початку нової ери їхнього партнерства на міжнародній арені. Сьогодні така взаємодія містить широкий спектр політичних, стратегічних і економічних питань. Стратегічне і глобальне партнерство між Індією та Японією, оголошене в грудні 2010 р., базується на п'яти основних принципах співпраці: політична, оборонна і безпекова взаємодія; всеосяжне економічне партнерство; наукові й технологічні ініціативи; обмін людськими ресурсами; співробітництво у регіональних та багатосторонніх форумах.

Спільна заява про зміцнення стратегічного і глобального партнерства, а також Спільна декларація про співпрацю у сфері безпеки побачили світ під час візиту М. Сингха до Японії в жовтні 2008 року. Під час візиту прем'єр-міністра Хатояма в Індію в 2009 році обидві сторони зробили спільну заяву про новий етап японсько-індійського стратегічного і глобального партнерства та розробили План дій щодо просування співпраці Індії та Японії в галузі безпеки. Згодом у рамках візиту в 2010 році в Японію прем'єра М. Сингха була проголошена Спільна заява щодо поглядів Японії та Індії на стратегічне і глобальне партнерство в наступному десятилітті. Ці політичні документи містять вказівки на значний прогрес в індійсько-японських відносинах за останні роки. Згодом найбільш примітні й відчутні поліпшення відбулися в економічній сфері, у результаті приводячи до того, що господарські відносини між Індією та Японією в останні роки знаходяться на висхідній траєкторії. Тож можемо впевнено стверджувати те, що після кількох років застою японсько-індійські відносини у цьому контексті набули нового імпульсу.

Проте, як відомо, регіональна інтеграція також вимагає від урядів країн розпочати насичений діалог задля колективного сприяння спільним цілям. У зв'язку з цим оновлена увага Японії до Індії може стимулювати перегляд тенденцій у підході Токіо до регіональної інтеграції як такої. Хоча в цьому контексті, звісно, взаємодія із Китаєм,

що дедалі зміцнює свої позиції, є для Японії головним пріоритетом. На відміну від початкової ворожості щодо азійської регіональної структури, що склалася після завершення холодної війни (у 1991 році під впливом США Японія відхилила ідею створення Східноазійського економічного форуму), на сьогодні Токіо вбачає користь у різного роду об'єднаннях, в рамках яких можна взаємодіяти з КНР. Перший Східноазійський саміт (САС), який стартував в 2005 році, куди, до речі, було також запрошено і Індію, є одним з таких прикладів.

Варто звернути увагу на перебіг цього форуму та його вплив на характер трансформації індійського вектору в політиці Японії. Азійська фінансова криза 1997 викликала потребу у створенні єдиного Східноазійського співтовариства. Відчуваючи себе залишеними напризволяще Заходом та фінансовими структурами, де домінують США, серед країн регіону зросло відчуття власної регіональної ідентичності. Поява на міжнародно-політичній арені Європейського Союзу у 1992 р. та Північноамериканської зони вільної торгівлі (НАФТА) у 1994 р. змусила азійські держави замислитися над створенням блоку на протигагу Європі та Америці [4, 1-4]. Лідери Китаю, Японії та Республіки Корея зустрілися із членами АСЕАН (Бруней, Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд і В'єтнам) у кулуарах саміту АСЕАН у Куала-Лумпурі задля того, щоб обговорити пропозиції щодо цього питання [5]. Ініціатива АСЕАН+3, розроблена в 1999 році на вимогу East Asia Vision Group, кінцевою метою мала створення Східноазійського співтовариства. Серед запропонованих рекомендацій було також започаткування і Східноазійського саміту. Незважаючи на дієві ініціативи, які б надали можливість зміцнити довіру між акторами і дозволили обговорити спільні проблеми, занепокоєність сторін з приводу членства і потенційних стратегічних блоків була темою більшості дискусій [6].

До того ж, як відомо, АСЕАН встановив декілька умов для набуття членства у САС:

1. Країна має бути повноцінним членом діалогу з АСЕАН;
2. Країна повинна мати незалежні та суттєві відносини з країнами АСЕАН;
3. Країна повинна підписати Договір про дружбу і співробітництво АСЕАН від 1976 року.

США, у свою чергу, відмовилися задовольнити останню умову, тому і не були задіяні у САС. Це певним чином відобразилося на позиціях японської сторони, оскільки за відсутності західного стратегічного партнера з'являлася помітна свобода політичного

маневру. Тому в ході дискусій у рамках Куала-Лумпурського саміту переважно невідповідність інтересів була зосереджена навколо китайсько-японського суперництва [7, 164]. Це, у свою чергу, знову доводить, що структурні чинники стали основою стратегії Японії щодо налагодження у подальшому більш тісних відносин з Індією у постбіполярний період.

Маючи за мету залучити до регіональних інтеграційних процесів Індію (а також Австралію та Нову Зеландію), при цьому віддаючи перевагу САС як ключовому засобу розбудови азійського співтовариства перед форумом АСЕАН+3 (КНР, Японія, РК), що відстоював Китай, Японія зайняла потенційно контраверсійні статусні позиції щодо китайсько-японських відносин. Японію більше не влаштовував характер американських інтересів у регіоні, відчутним підтвердженням у цьому разі була відсутність тодішнього держсекретаря К. Райс на зустрічі Азійського регіонального форуму (АРФ) в липні 2005 року. Хоча, за деякими даними, власне заклопотаність Америки вирішенням близькосхідних проблем саме і відсторонило Вашингтон від стратегічно важливої участі у тодішньому східноазійському діалозі.

Крім того, Токіо все більше турбували спроби Пекіна використати схему АСЕАН+3 (АПТ) як структуру, з якої можна розпочати укладання угод про вільну торгівлю з країнами Південно-Східної Азії, з якими Японія підтримувала “особливі відносини” у повоєнний час. Це стимулювало Японію запропонувати ряд власних домовленостей у спробі протидії зростаючому впливу КНР. До них ми і відносимо низку посиленних політичних ініціатив щодо залучення до тодішніх дискусій Індії. Разом з тим рішення Пекіну не девальвувати юань та надати допомогу економічно вразливим державам сприяло поліпшенню ставлення до них у регіоні [8, 840]. У результаті такої “гонки за перевагами” точка зору Японії на азійський регіон почала сягати далі, ніж АСЕАН+3 (АПТ), з метою залучення потенційних партнерів, тим самим розпочавши просувати САС на противагу АПТ, а не паралельно один одному, як було обумовлено усіма сторонами діалогу на початку [9]. Саме в цьому вимірі й простежується інтенсифікація стратегічної взаємодії між японською та індійською сторонами.

Водночас Пекін рішуче виступав проти залучення неазійських країн у запропонованій моделі САС, сприймаючи разом з цим Індію, Австралію та Нову Зеландію як союзників США, зорієнтованих послабити Китай. Спроби змусити країни Південно-Східної Азії відмовитися від їх членства зазнали невдачі, оскільки більшість

держав-членів АСЕАН виступали за залучення потенційної протизаги Китаю. Але Пекін, тим не менше, все ще був у змозі загальмувати формування САС. Напередодні першого засідання саміту, що мав відбутися, прем'єр Держради КНР Вень Цзябао заявив, що саме АСЕАН+3, а не САС має надалі відігравати провідну роль у формуванні Східноазійського Співтовариства. Тим самим надаючи чіткий сигнал, що то є виключна роль Східної Азії, себто зі своєї сторони навіть виключаючи Індію, яку Пекін вважав периферійною державою [5]. Натомість Японія продовжувала наполягати на дворівневій структурі, яка б додала ваги демократичним державам із кола безпосереднього сусідського оточення [11]. Японія у цій ситуації явно намагалася балансувати та значно нівелювати вплив Китаю шляхом розширення формальної сфери азійського регіону поза рамками "доктрини Йосіда", за якою передбачається спиратись тільки на Сполучені Штати у пошуку стабільності. Маємо також зазначити, що Японія не була єдина у своєму прагненні, бо В'єтнам, Сінгапур та Індонезія також воліли приборкати надмірне втручання Китаю у формування структурної політичної архітектури регіону. Отже, позиція Токіо в результаті стала все більш динамічною відносно до регіональних питань і індійської сторони відповідно.

Тривалий час залишалося незрозумілим як подальше існування САС зможе сприяти розширенню регіонального співробітництва. Тобто варто було РФ у подальшому здійснювати кроки до набуття у ньому членства, то виникли б нагальні питання щодо визначення мети та принципів цього саміту. Так само відбулося б і у ситуації, коли б США відійшли від власних колишніх позицій та все ж таки захотіли приєднатися до САС. Перше засідання, звичайно, було далеким від того, щоб називатися визначальним, як, наприклад, перший саміт АСЕАН, що відбувся в Балі у лютому 1976 року. Минулі саміти принесли мало суттєвих результатів, зокрема саміт, який планувалося провести у Бангкоці в 2009 році, не відбувся через внутрішні заворушення в Таїланді. Таким чином, САС як приклад проведення Японією політики регіональної інтеграції є лише початковою стадією процесу і потребує значних змін. Залучення до нього акторів поза межами традиційних географічних кордонів варте уваги, але слід пам'ятати, що учасниками саміту країн Східної Азії є країни, що представляють майже половину населення світу, становлять п'яту частку світової торгівлі. Тому інтенсифікація китайсько-японського суперництва в результаті формування САС була далеко не прийнятним виходом із ситуації. На фоні цього і відбувається стратегічне зближення Індії та Японії з урахуванням боротьби за статусне

визнання та політичні мотиви (реформування РБ ООН і т.д.), економічних та безпекових стратегічних переконань.

Тож з урахуванням усього вищезазначеного ми можемо зробити наступні висновки.

1. Стратегічні відносини Японії та Індії вже встигли сягнути суттєвого за складом та змістом рівня, особливо порівняно із затяжним періодом застою.

2. Трансформація японської позиції щодо Індії, зумовлена як суто внутрішньополітичними чинниками, так і впливом політичних процесів останнього часу в регіоні, становить потенційну основу зрушення усталених механізмів міжнародної взаємодії у постбіполярній системі, оскільки сама по собі передбачає відхід від позицій ряду інших впливових акторів (згадаймо спротив КНР стосовно долучення Індії до САС і т.п.).

3. Роль третіх сторонніх акторів у формуванні курсу індійсько-японського діалогу не може бути недооцінена в силу надскладної та ризикованої боротьби за статусні позиції та право на формування політико-економічного та безпекового ландшафту регіону як між окремими державами, так і між їх блоками. Вона змушує японську та індійську сторони багаторазово переглядати свої погляди стосовно одна одної, просуваючись до найбільш вигідних варіантів взаємодії, визначаючись зі стратегічними пріоритетами в процесі просування окремих угод.

4. Оскільки на сьогодні жодна держава не може фактично односторонньо нав'язувати власні погляди іншим учасникам міжнародно-політичного процесу, то пошук консолідованої підтримки є життєво важливим, особливо з огляду на стратегічні інтереси. Враховуючи це, японсько-індійське партнерство має суттєвий потенціал у подальшому перетворитися із об'єкта регіонального впливу на самостійний фактор структурних зрушень у регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Japan's Active Engagement in Business Cooperation with India // Embassy of Japan, New Delhi [Електронний ресурс]. – 2007. – April. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.in.emb-japan.go.jp/Japan-India-Relations/JapanActiveEngagement2007.html>.
2. Jain P. New roadmap for Japan-India ties Purnenda Jain // The Asia-Pacific Journal: Japan Focus [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://japanfocus.org/-Purnendra-Jain/2514>.
3. Jain P. Japan's vision of an East Asian Community: Responses from Asia // Japanese Studies. – 2006. – vol. 26, issue 1. – P. 1-4.

4. East Asia Cooperation: ASEAN Plus Three (APT) Process and East Asia Summit (EAS)/ Press Release. – Ministry of Foreign Affairs, ASEAN Department, Government of Thailand. – 2009. – April. – 14 p.
5. *Mohan M.* The East Asia Summit: More Discord than Accord // YaleGlobal. [Электронный ресурс]. – 2005. – 20 December. – Режим доступа до ресурсу: <http://yaleglobal.yale.edu/content/east-asia-summit-more-discord-accord>.
6. *Tomotaka Sh.* Pursuing a Multi-dimensional Relationship: Rising China and Japan's Southeast Asia Policy / Shoji Tomotaka, Jun Tsunekawa (ed.). // The National Institute for Defense Studies [Электронный ресурс]. – Japan, 2009. – № 4. – P. 157-184. – Режим доступа до ресурсу: http://www.nids.go.jp/english/publication/joint_research/series4/pdf/4-6.pdf.
7. *Hughes Ch. W.* Japan's response to China's rise: regional engagement, global containment, dangers of collision // International Affairs. – 2009. – vol. 85. – № 4. – P. 837-856.
8. *Hassan M. J.* Strengthening Cooperation in East Asia: Towards an East Asian Community // 1st Korea-ASEAN Cooperation Forum [Электронный ресурс]. – 2006. – 10-12 November. – P. 2-16. – Режим доступа до ресурсу: http://www.isis.org.my/attachments/379_STRENGTHENING_COOPERATION_IN_EAST_ASIA.pdf.
9. *Tanaka H.* The ASEAN +3 and East Asia Summit: A Two-Tiered Approach to Community Building // Japan Center for International Exchange [Электронный ресурс]. – 2006. – №. 1. – January. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.jcie.or.jp/insights/1-1.html>.
10. The First East Asia Summit: Towards a community – or a cul-de-sac // London: International Institute for Strategic Studies [Электронный ресурс]. – 2005. – December. – vol. 11, issue 10. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-11-2005/volume-11---issue-10/the-east-asia-summit>.
11. *Desker B.* Why the East Asia Summit matters [Электронный ресурс] // Asia Times Online. – 2005. – 13 December. – Режим доступа до ресурсу: http://www.atimes.com/atimes/Southeast_Asia/GL13Ae02.html.

Васильченко О. Н. Стратегические отношения Японии и Индии в измерении интеграционных процессов в Восточной Азии.

В статье проанализированы основные характеристики стратегического диалога Японии и Индии. Изучена роль ключевых региональных факторов на функционирование стратегического партнерства сторон. Выделен как собственно интеграционный фактор, так и роль отдельных двусторонних отношений в данном измерении.

Ключевые слова: Япония, Индия, стратегические отношения, региональная интеграция, КНР, торговля, Восточноазиатский саммит, АСЕАН +3.

Vasylenko O. M. Strategic Japan-India relations in the context of integration processes in East Asia.

The article analyzes general characteristics of Japan-India strategic partnership, discovering the role of key factors on the functioning of their regional strategic partnership, figuring out an integration factor itself, and the role of concrete bilateral relations in this view.

Keywords: Japan, India, strategic relations, regional integration, China, trade, East Asian Summit, ASEAN+3.

Пенглер Т. І.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ

У статті європейський вибір України розглядається з огляду на необхідність забезпечення геополітичних особливостей розвитку.

Ключові слова: людина, політика, геополітика, демократія, європейський вибір.

Як зазначає А. І. Кудряченко, сходження української держави на рубежі ХХ–ХХІ століть стало яскравим уособленням великих трансформаційних зрушень сучасної історичної доби у Європі та у світі. Світ та конфігурація держав у ньому і надалі змінюються, а тому формування оновленої України збіглося в часі з всесвітнім процесом глобалізації. Поряд із позитивними змінами глобалізація зробила всі країни більш уразливими у сферах економіки, екології, інформаційної безпеки, міжнародного тероризму, нелегальної міграції, масових захворювань тощо. Крім того, тенденція до універсалізації та уніфікації, характерна для епохи глобалізації, створила виклик як національним традиціям і цінностям, так і суверенітету держав. Хоча традиційні зв'язки між національним суверенітетом і національною безпекою зазнали певної еволюції, але стратегічні міркування залишаються основоположними як для міжнародних інтеграційних об'єднань, так і для окремих держав, зокрема й України.

Мета статті – охарактеризувати європейський вибір України як такий, що може забезпечити геополітичні особливості розвитку країни.

Аналіз геополітичних особливостей України дає підстави стверджувати, що вона в цьому відношенні має багато переваг, оскільки вигідно відрізняється і своїм географічним положенням, і розмірами території, і кількістю населення, і родючістю ґрунтів, і